

ОЦЕНУВАЊЕТО ВО ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС

Снежана Мирасчиева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Апстракт: Во трудот е покренато прашањето за оценување во воспитно-образовниот процес. Оценувањето е исто така сложен процес кој покрај својата развојна димензија суштински е комплексно прашање кое покренува лавина од размислувања за видот, објективноста, начинот на оценување, видот на оценката. Овде вниманието е фокусирано на формативното оценување или тековно, и предизвиците и модалитетите во кои се јавува.

Клучни зборови: тековно оценување, оценка, предмет, цел, модели.

ASSESSMENT IN THE TEACHING & EDUCATIONAL PROCESS

Snezana Mirascieva

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University Stip

snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Abstract: This paper raises the question of the assessment in the teaching and educational process. The assessment is a complex process on its own, which beside its developmental dimension is an essentially complex question that entails numerous notions for the type, objectivity and the model of the grade. Here the attention is focused on the formative assessment or the continuous assessment and the challenges and modalities with which it is represented.

Key words: continuous assessment, grade, subject, aim, models.

Воведни напомени

Прашањето за оценувањето во воспитно-образовниот процес е широко и сложено но во исто време и постојано актуелно. Комплексноста на прашањето се движи во рамките на бројни прашања како: што се оценува, кои се критериумите за оценување, кој оценува, на кој начин, кога оценката е објективна и многу други. Во исто време прашањето за оценувањето во воспитно-образовниот процес е актуелно бидејќи е и општествено условено, па оценувањето е во функција на општеството. Поимот оценување најчесто се заменува со поимот вреднување (евалуација) што е сосема погрешно. Затоа на почетокот ќе претставиме неколку определби на поимите оценување и вреднување кои ја изразуваат суштината на секој од нив а со тоа упатуваат и на различностите меѓу нив. Така оценувањето се дефинира како постапка на определување на бројчана (нумеричка) или категоријална вредност на она што се оценува. Оценувањето е всушност процес на давање на судови за постигањата на ученикот во одредено подрачје и нивно вреднување со помош на оценки. Како такво, оценувањето на постигањата на учениците (знаења, способности, вештини, ставови, интереси) е сложена активност на наставникот (оценувач) каде се анализираат, проценуваат и просудуваат собраните податоци/информации во текот на следењето и проверувањето. Согласно сме со тврдењето дека со оценувањето се утврдува вредноста на постигнувањата на учениците. При оценувањето, се просудува вредноста на одговорот на ученикот со единици од ординалната скала, односно училишната скала на оценки, со што посредно се мерат неговите знаења (Гргин, 1986). Завршен акт на процесот на оценување е Оцен(к)ата која го означува резултатот од оценувањето; Таа е формален израз, запис, белешка, симбол со кој се регистрира и бележи резултатот од оценувањето. Оценката е всушност суд, заклучок, исказ, мислење со кое се изразуваат вредносните карактеристики на постигањата и напредокот на учениците во воспитно-образовниот процес. Во исто време, оценката е и повратна информација за оној чии

постигања се оценуваат. Формирањето на оценката е условено од одредени информации и формирање на единство од истите и тоа: информации за почетната (дијагностицирана) состојба; информации за актуелната состојба на она што се оценува; информации за стандардите, (мерила, критериуми), информации за целите, информации за субјективните можности и објективни околности на оној што се оценува. Оценувањето е само една етапа од процесот на вреднување, но не може да се поистоветува со него. Вреднувањето е поширок поим од проверувањето и оценувањето. Во суштина претставува систем на следење, мерење и оценување на ефектите и резултатите од наставата, но не само на образовните исходи, туку ги зафаќа промените на личноста на ученикот пошироко како: начини на однесување, ставови, вредности, интереси, социјализација, однос кон работата кои се резултат на педагошко делување на наставникот. Според тоа, евалуацијата ги опфаќа промените на личноста на ученикот, исходи и постигнувања предизвикани со целокупната воспитно-образовна работа во училиштето. Вреднувањето всушност опфаќа и проценува широк круг на воспитно-образовни цели; користи поголем број на методи, постапки и техники во следењето и проверувањето; интегрира и интерпретира поголем број индикатори и дава поцелосна слика; ги утврдува слабостите на наставниот процес и предлага корективни мерки; ги бара причините за повисоки или пониски резултати. Вреднувањето на постигањата на ученикот претставува анализа на сите фактори од кои зависи неговиот напредок, анализа на слабостите и преземање соодветни мерки и активности за нивно надминување.

Вреднувањето е составен дел на секоја доброорганизирана и реализирана активност. Во таа смисла сосема е разбирливо тврдењето дека оценувањето е составен дел на процесот на вреднување.

Зошто е потребно оценување во воспитно-образовниот процес?

Одговорот на прашањето е комплексен и во себе ги содржи прашањата за тоа што е предмет на следење, проверување и оценување односно што треба да се вреднува, што, колку и како научиле учениците, што знаат, можат и умеат, кои се критериумите за оценување, кои се целите на оценувањето во училиштето.

За Полјак многу е лесно да се определи програмата на проверување и оценување, затоа што таа произлегува од основните задачи на наставата, односно да се провери и оцени обемот и квалитетот на усвоените знаења, степенот на развиеност на способностите и квалитетот на формираните воспитни вредности. Тие задачи се трајни: материјални (стекнување на знаења), функционални (развивање на психофизичките способности), воспитни (усвојување на воспитни вредности). Од тука произлегува и предметот на оценувањето, а тоа го подразбира обемот и квалитетот на усвоените знаења, степенот на развиеност на когнитивните и афективни способности и квалитетот на формираните воспитни вредности кај ученикот.

Авторите Б. Андриловиќ – М. Чудина ќе забележат дека воспитно-образовните цели се поврзани со подрачјето на учење: сознајно/когнитивно, моторно и афективно. Сознајните цели ги опфаќаат знаењата, интелектуалните вештини, односно разни мисловно-вербални репертоари. Психомоторните цели се однесуваат на сензорни и моторни задачи и се регулираат врз основа на критериумски обрасци. Со афективните цели се опфатени ставови, интереси, вредности, естетски расудувања. Всушност воспитно - образовните цели треба да бидат тесно поврзани со подрачјето на учење (когнитивно, афективно и моторно). За И. Фурлан основни компоненти кои се предмет на вреднување се: Знаење и разбирање на факти, стекнати поими – знаење; Работни навики, примена на знаењата во практика (домашни задачи); Интерес и залагање за одредени содржини; Способност за одреден предмет, надареност, талент, неснаоѓање; Можности за работа, семејни услови, улови во домот, материјални услови, културно влијание на семејството. За авторите Рајстон, Џастман и Робинс главните образовни цели се однесуваат не само на сфаќање, умеења и знаења туку и способност за уважување, ставови, интереси, критичко мислење, лично и социјално прилагодување. Оваа програма е сеопфатна па главните цели во образованието што треба да се оценуваат не треба да го опфаќаат само квантумот на знаења, сфаќања, умеења, туку ги опфаќаат и способностите за стекнување ставови, интереси, развивање на критичкото

мислење, личното и социјално прилагодување на ученикот во наставниот процес. Наставникот треба да се занимава со севкупниот развој на ученикот, а не само со неговиот интелектуален и академски развој. Со други зборови предмет на следење, проверување и оценување се постигањата на учениците (позитивни промени во личноста на когнитивен, социоемоционален и психомоторен план кои настануваат во текот на воспитно-образовниот процес и претставуваат стекнати научени способности во рамките на одделни предмети) односно: знаења, способности и вештини, интереси и ставови, воспитни аспекти на личноста. Со други зборови, одговорот на прашањето *Што треба да се вреднува* е комплексна целина и ги опфаќа постигнувањата, напредокот (движење кон целта) и успехот (одредено релативно заокружено постигнување кое соодветствува на нивото на лични аспирации). Од перспектива на субјектите во воспитно-образовниот процес, основните цели на оценувањето во воспитно-образовниот процес се: на наставниците им се обезбедува повратна информација за напредокот на ученикот, на учениците им се обезбедува педагошка повратна информација, да се мотивираат учениците, да се осигура евиденција за напредокот, да се искажат досегашните постигнувања, да се оцени подготвеноста на ученикот за учење во иднина (според Matijević, 2004). Овде ќе ја претставиме и листата на цели кои пред извесно време не го привлекуваа вниманието на наставниците и другите педагошки работници како: оспособување за самостојно учење, оспособување за барање и селекција на информации, запознавање на учениците со техниките на истражување и откривање на знаења, оспособување за решавање на проблеми, подготовка на младите за промени кои ќе се случуваат во текот на нивниот животен и работен век, поттикнување на кооперативно однесување, развивање на социјални вештини.

Супсидијарноста во дидактички контекст се однесува на уважување на сите фактори (и споредните) кои учествуваат во текот на наставниот процес -воспитување во подрачјето на основните човекови вредности. Ова е карактеристика на современото сфаќање за оценувањето и води кон унапредување на воспитно – образовниот процес, а со тоа и остварување на темелната функција на наставата: афирмација на воспитанието и образованието. Од целите и смислата на оценувањето на постигањата произлегуваат и одредени задачи на оценувањето во наставата.

Квалитетот на оценувањето е многу важен во наставата и претставува мост кон знаењето на ученикот. Истражувањата покажуваат дека постојаното следење и давање повратна информација и оценување треба да бидат императив за секој наставник, бидејќи влијаат на унапредувањето на постигањата на ученикот. Објективното оценување на постигањата на учениците е постојана задача и потреба на секој наставник. Од комплексноста на овој проблем произлегуваат и задачите кои треба да придонесат за подобар успех на ученикот во процесот на оценување. Како основни задачи на оценувањето се определуваат следниве: реално, објективно утврдување на степенот на вложениот труд и залагање заради остварување на поставените програмски содржини во сите сфери на воспитно-образовниот процес; постојано поттикнување на учениците на самостојна работа за стекнување на потребни знаења, умеења и навики; создавање услови за брз развој на секој ученик индивидуално; навремено согледување на причините во застојот и неуспехот во воспитно – образовната работа и навремено преземање на соодветни педагошки мерки со цел да се надминат слабостите во наставата и во воннаставните активности; да се обезбеди постојано информирање на учениците за нивниот напредок, слабости во истиот по пат на континуирано следење и оценување на работат на учениците со навремено давање на повратна информација за постигнатиот успех и добиената оценка. На тој начин наставникот има увид во својата работа, а родителот увид во напредокот и работата на ученикот што е од големо значење за целиот исход од наставниот процес во училиштето и надвор од него. Важна задача исто така е покрај стекнувањето на знаење и борбата за добра оценка, кај ученикот да се развијат и други мотиви за работа и учење како на пример: мотивот на љубопитност, точност, уредност, прецизност, објективност, мотивот за постигнувања, мотивот за взаемно помагање, мотив за дружење и развивање на личноста во заедницата и за потребите на заедницата. Оценувањето на постигањата на учениците има и практична задача односно да ги оспособи учениците за реално и точно проценување на сопствената работа и работата на своите соученици. Всушност

учениците се оспособуваат да го ценат својот труд и резултатите од него, се оспособуваат да ги ценат материјалните добра кои човекот со помош на трудот ги постигнал. Тоа води и до развивање на сопствените креативни особини на личноста. Суштината е подготовка на учениците за практична работа во животот, подобро решавање на проблемите не само во редовната настава туку и надвор од неа, конкретно своите теориски знаења и способности учениците треба успешно да ги применат во животот.

Горенаведените задачи на процесот на оценување се однесуваат на подигање на културата на учениците, а со тоа и остварување на поголем квантитет на работа во училиштето. Тоа е всушност силно оружје во борбата за постигнување на трајни и длабоки знаења, умеења и навик. Со едно континуирано воспитно делување на ученикот по пат на реално оценување на неговата работа може да се придонесе работните навик и интереси да се претворат во општи интереси подигајќи го притоа квантитетот и квалитетот на знаењето на ученикот на повисоко ниво. На тој начин ученикот ќе се подготви за практично вклучување во животните ситуации и задачи кои со самостојна работа успешно ќе ги извршува. Покрај досега наведените основни задачи во процесот на оценување на постигањата на учениците потребно е да се истакнат и некои посебни задачи: да се врши континуирана и редовна анализа на постигањата на учениците во текот на наставниот процес; да се земат во предвид индивидуалните карактеристики и способности на секој ученик посебно во паралелката; да се посвети внимание на условите за работа на ученикот, во семејството, во училиштето, социоекономската структура на семејството; да се следи постојано и систематски напредокот и работните навик, резултати на сите ученици (во почетната фаза, во текот на процесот и на крајот на периодот за оценување); да се избегнува прерано давање на негативни оценки, бидејќи тоа влијае негативно на ученикот, посебно на оние кои побавно напредуваат. Задачите имаат менлив карактер и се менуваат согласно потребите и барањата на заедницата.

Какво оценување е потребно во воспитно-образовниот процес?

Теориските расправи за тоа какво оценување е потребно во воспитно-образовниот процес ќе ги насочиме кон формативното оценување од аспект на тоа како се определува, кои се негови елементи односно принципи, како се реализира и на кој начин. Формативното оценување се однесува на зачестено и интерактивно вреднување на постигнувањата на ученикот и разбирање на потребите на учење како и прилагодување на методите на поучување согласно потребите на учениците. Со цел да донесе правилна одлука наставникот треба да ги има во предвид сите наоди за ученикот во различни периоди, контексти и начини. Бидејќи не постои единствена стратегија или тест или пак активност која ќе овозможи целосна и јасна слика за напредокот на ученикот, формативното оценување вклучува употреба на повеќе извори и методи за прибирање на информации во различни контексти.

Се разбира дека апсолутна објективност во оценувањето не постои, но секој наставник треба да има желба и тенденција да се приближи до најреалниот метод на оценување. Потпирајќи се на одредени истражувања во други земји резултатите покажуваат дека најголем процент на позитивни одговори има кога наставникот и ученикот се договараат за начинот на одговарање, кога проверувањето на учениците се одвива континуирано, систематски, без некои строги концепти кои ќе служат за рангирање на учениците, кои ќе поттикнуваат ривалство и незадоволство и кои ќе се базираат само на меморирање на факти. Учениците најмногу ги мотивира оценка која е проследена со јасно образложение (повратна информација) од наставникот која пак им овозможува да го согледаат степенот на нивните постигања. Во тој информациски систем учениците слободно ги изразуваат и своите повратни информации до наставникот, со што постои интеракција и соработка. Ако оценката е одраз на работата на ученикот таа треба да биде јавна, да биде поткрепена со мислење на ученикот и добро образложена од страна на наставникот. Во таков случај истата би била реална и правилна. За формативното оценување се смета дека е насочувачко, процесно, развојно, поттикнувачко па како синоними се користат поимите процесно и развојно. Неговата суштина е во тоа што во текот на процесот на учење активностите на ученикот се насочуваат кон одредени цели, содржини и исходи, се поттикнува на следни чекори преземање активна улога во сопствениот

развој. Затоа формативното оценување има функција да биде еден вид главна поддршка со која наставникот поттикнува квалитативно поинакво ефикасно ангажирање на ученикот во сопствениот процес на учење по пат на наставни активности, во процесот на учење во секојдневната комуникација. Оценката во формативното оценување треба да овозможи согледување на обемот, темпото и квалитетот на напредување на ученикот, воочување на постигнатите резултати во учењето во однос на поставените цели, следните чекори. Ако сето ова треба да го содржи оценката, тогаш оценката е описна, дескриптивна, аналитичка и диференцирана и во неа се обединети двата нејзини аспекти: постигнувањата на ученикот, од една страна и стандардите кои ученикот треба да ги постигне во следниот чекор. Сумирањето на формативните оценки (периодично резимирање на резултатите од учењето и проценување на вкупниот развој) е дел и само еден модел на сумативно оценување.

Да се говори за формативно оценување во воспитно-образовниот процес не е доволно затоа што логично го активира следното прашање кое се однесува на сумативното оценување затоа што претставуваат целина. Сумативно оценување е баланс во завршната фаза на учење кое има уште два модела а тоа интегрирање на сумативните оценки од одделни предмети и формирање општа завршна оценка на крајот на одреден период или полагање на завршен испит по одредена програма. Се чувствува потребата да се спомене и самооценувањето. Без разлика како ќе се проучува, како принцип или како модел на оценување, самооценувањето има посебно место во мотивациската сфера на учењето, во сферата на постигнување на ефекти во учењето и нивна проценка. Дидактичките препораки се јасни и децидни кога истакнуваат дека учениците треба да се насочуваат кон самооценување уште на почетокот на школувањето, во насока на следење на сопствените постигнувања, нивна проценка и критички пристап што овозможува динамичка взаемност и тесна поврзаност со социјалното учење.

Заклучни напомени

Оценувањето како прв чекор на самооценувањето тече паралелно со учењето, но ритамот и начинот на оценување не треба да има надворешно наметната форма. Од друга страна, учениците бараат потврда за својата успешност, а наставниците имаат широка лепеза на признанија, најчесто вербални со кои ќе го изразат својот суд за нивната успешност, ќе ги поттикнат без директна децидна изјава за неговото знаење. Тоа говори за постепено воведување во системот на оценување, преку селекција, диференцијација на нивните достигнувања. Успехот во воведувањето ќе зависи од обемот на вклучување и ангажирање на ученикот во процесот на усвојување на знаења. Самооценувањето предизвикува чувство на исполнетост и задоволство, ја развива способноста за диференцирање на успех од неуспех кој во ситуација на самооценување не е синоним на знаење туку се анализира во поширок контекст како услови за учење, техники и методи односно стратегии за учење. Формативното оценување подразбира следење на сите аспекти на развој на личноста на ученикот и тоа константно следење и забележување на развојот и напредокот на ученикот но во исто време ќе биде толку функционално колку што се применува во сите негови модалитети вклучувајќи го и самооценувањето.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Bakovljević, M.(1988). Didaktika., Beograd: Naučna knjiga,
- Vilotijević, M.(1992). Vrednovanje pedagoškog rada škole. Beograd: Naučna knjiga
- Gojkov, G.(2009). Dokimologija. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača “Mihailo Palov“
- Grgin, T. (1994).Školska dokimologija. Jastrebarsko: Naklada Slap,
- Matijević, M. (2004): Ocjenjivanje u osnovnoj školi. Zagreb: Tipex,
- Prodanović, T.(1966). *Međusobno ocenjivanje učenika kao dokimološki i didaktički problem*, Beograd, Pedagogija, br. 2
- Rajston, Dž. R. (1966). Vrednovanje u savremenom obrazovanju, Beograd: Vuk Karadžić
- Попоски, К.(1996). Современи сфаќања за проверувањето и оценувањето на постигањата на учениците. Скопје: МИС